

При цьому верхні розміри майнової відповідальності за порушення права інтелектуальної власності не повинні обмежуватися. Має бути чітко встановлений принцип — чим більший розмір шкоди, завданої порушенням права інтелектуальної власності, тим суворіша має бути відповідальність.

Проблему захисту права інтелектуальної власності ускладнює поява всесвітньої мережі Інтернет.

З огляду на вищевикладене, видається доцільним створення єдиної і неподільної системи відповідальності за порушення права інтелектуальної власності на будь-який об'єкт цієї власності.

Принципове питання постає, в якому законодавчому акті має бути поміщена система норм про захист права інтелектуальної власності.

Включення системи захисту права інтелектуальної власності до Цивільного кодексу також недоцільно, оскільки Кодекс щойно прийнятий і внесення до нього змін ближчим часом виключається. Окремого закону про цивільно-правову відповідальність за порушення права інтелектуальної власності також прамати недоцільно.

Вважаємо, що ефективний захист об'єктам права інтелектуальної власності може бути наданий з прийняття самостійного Кодексу про інтелектуальну власність.

Література

1. Шемшученко Ю. С. Вступне слово до книги «Промислова власність в Україні: проблеми правової охорони». — К., 2004. — С. 5-9.
2. Рішення колегії Міністерства освіти і науки «Про проблеми захисту прав інтелектуальної власності та шляхи їх вирішення» від 04. 12. 2003. — № 12/2-16.
3. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40-44. — Ст. 44.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001р. — К., 2001. — С. 420-421.

УДК 340.15:347.19.001.32

Ю. Ю. Акіменко

ЮРИДИЧНА ОСОБА В РИМСЬКОМУ ПРАВІ: ГЕНЕЗА

Юридичні особи самим своїм існуванням завдячують розвиткові цивільного обігу, тому розвиненість диференційованої сітки юридичних осіб у законодавстві та на практиці є найвірогіднішим свідченням успішності розвитку ринкових відносин у суспільстві. Існування юридичної особи як цілісного системного явища викликане економічною необхідністю, яка, виявляючись у діях людей, змушує їх, з одного боку, пристосовуватися до вже існуючих умов, а з іншого — створювати передумови для розвитку самого явища і суспільства. Нині поняття юридичної особи стає одним із найбільш спірних. На ньому зосереджуються інтереси різних соціальних груп і напрямів: компроміси тут майже неможливі, бо йдеться не про що інше, як про напрями розвитку економічного законодавства. Це питання нині стає особливо актуальним, оскільки в сучасних умовах з урахуванням попе-

реднього власного досвіду, а також економічно розвинених країн Україна вступила в ринкову економіку. Домінуючим же учасником сучасних економічних відносин є юридична особа — суб'єкт, природа якого ще й досі є науковою проблемою.

Зміст суспільних відносин, які охоплюються категорією юридичної особи, як і будь-якої іншої правової категорії, залежить від стану розвитку суспільства, тих конкретних процесів, які в ньому відбуваються. Залежно від необхідності виконання тих чи інших суспільних функцій зміст та суть правових категорій можуть змінюватися, а назва їх може залишатися. Не кожне соціальне утворення, яке сьогодні визнається юридичною особою, було б таким століття тому. Змінність права походить із самого його призначення — регулювання суспільних відносин. Якщо змінюються суспільні відносини, то це неодмінно супроводжується і відповідними змінами в їх правовому регулюванні.

Виникнення категорії юридичної особи було зумовлено цілою низкою суспільних потреб:

- виникнення і розвиток товарного виробництва і формування товарно-грошових відносин;
- формування колективів осіб, об'єднаних однією метою, єдиним інтересом;
- формалізація суспільного життя;
- необхідність концентрації майна, призначеного для задоволення заздалегідь визначених потреб та його відокремлення від власників з метою участі в суспільних (у першу чергу майнових) правовідносинах.

Виникнення ідеї юридичної особи як самостійного суб'єкта цивільного права, самостійного центра господарського життя це одне з вагоміших досягнень римського права; тільки через нього ця юридична форма увійшла до обігу нового європейського права. Але в самому Римі ця форма союзної організації випрацьовувалась дуже довго та протягом усієї римської історії. Разом із тим детальної характеристики розроблення цього поняття в той час ще не було.

Н. Л. Дювернуа зазначає, що римське право не знало розподілу правоздатних суб'єктів на осіб фізичних і не фізичних (юридичних). Всі правоздатні суб'єкти охоплювалися одним поняттям — «особа» (*persona*). Для потреб практики було достатньо констатувати, що певні колективи (міста, колегії) функціонують так само, як окремі люди [1].

Римське право не містило терміна «юридична особа». Для позначення об'єднання осіб (у сучасному розумінні — корпорації) застосовувалися різні поняття — «*collegia*», «*sodalitates*» тощо. Названі об'єднання почали створюватися спочатку для поклоніння певному богу-покровителю. Колективний характер божественних культів породжував необхідність об'єднання людей, оскільки одноосібно неможливо було здійснити божественні дії.

За Законами XII таблиць члени колегії, або содалітету, мали право самостійно створювати собі статути (*pastio*), якщо вони не суперечили загальному праву [2].

Розвиток корпорацій та їхній значний політичний вплив на імперію призвів до посилення законодавчого регулювання створення корпорацій в кінці республіканського періоду. У 64 р. до Різдва Христового сенатусконсульт скасовує колегії, існування яких суперечить державному благу, у 55 році появляється закон про

заборонені корпорації (*Lex Licinia de sodaliciis*), в якому слово «*sodalitas*» набуло значення антидержавного політичного клубу [3].

У перший період імперії найбільш поширеними корпораціями були: 1) колегії ремісників, об'єднуючим фактором яких були вже не релігійні обряди, а спільні ремісничі інтереси; 2) погребальні колегії; 3) суто релігійні колегії; 4) літературні та артистичні колегії; 5) колегії для надання допомоги (наприклад, колегії трубачів, які позичали своїм членам гроші для переїзду через море).

Для колегій першого періоду Римської імперії характерною є значна пов'язаність членів. Всі вони підлягали обліку у спеціальних списках (*album*) і за законом вважалися один для одного такими самими близькими, як родичі. З часом промислові колегії, існування яких становило державний інтерес, були перетворені на примусові. Між членами колегії існувала кругова порука, держава стежила за повнотою складу членів, ніхто не міг вийти з колегії, звання члена колегії переходило за спадком. Разом із тим для примусових колегій характерним було встановлення певних пільг та привілеїв. Колегії поповнювалися примусово: за спадком або за обранням, обумовленим примусовими заходами.

Сама ідея про юридичну особу як засіб юридичної техніки для введення в обіг майна, відокремленого від майна фізичних осіб, що її складають, була висловлена римським правом чітко. Однак юридичні особи в Римі не були юридичними особами в сучасному розумінні. Основна відмінність юридичних осіб римського періоду від сучасних юридичних осіб полягає в тому, що спільне майно корпорацій розглядалося як майно, належне кожному з її учасників в певній частині, або ж як майно, належне одному з учасників, який веде справи об'єднання та відповідає перед його членами. Юридична особа в римському праві пояснювалася за допомогою спільної часткової власності. Функція відокремлення майна від учасників корпорації була реалізована лише частково, оскільки режим спільної часткової власності членів корпорації на майно такої корпорації не забезпечував учасникам відокремленої від корпорації майнової відповідальності. Визнання кожного з членів корпорації власником частини її майна не сприяло стабільності майнових відносин корпорації. Лише згодом появилась думка про відмову окремому члену корпорації в праві на виділення йому в будь-який момент його частки в майні корпорації.

Першим чітким виразом ідеї юридичної особи було правове положення, яким Римська держава, включаючи міські общини (муніципії) до свого складу та наділяючи їхніх мешканців римським громадянством, надавала самоврядування та самостійність. Претор визнав за муніципіями право позивати та відповідати в суді через спеціальних представників, що призначалися для кожної окремої справи декретом муніципальної ради. Тим самим муніципія була визнана таким самим суб'єктом майнових прав, як і *privatae personae*. Були визнані процесуально правоздатними також і приватні корпорації [4]. Саме необхідність визнання за об'єднаннями осіб права на позов (тобто можливості бути учасником цивільних процесуальних відносин) і викликала необхідність визнання за певними об'єднаннями процесуальної правосуб'єктності.

Результатом римського розвитку категорії юридичної особи були такі положення:

1) корпорація розглядається у сфері приватного права так само, як розглядається приватна особа;

2) юридичне існування корпорації не припиняється та не порушується вибуття окремих членів зі складу об'єднання;

3) майно корпорації відокремлене від майна її членів, причому це не майно, що належить спільно всім членам корпорації, а майно корпорації як цілого, особливо-го суб'єкта права;

4) корпорація вступає у правовідносини з іншими особами опосередковано через фізичних осіб, уповноважених на це у встановленому порядку.

Разом із тим римські юристи відкидали відповідальність юридичної особи за шкоду, завдану деліктами їхніх представників. Діяльність корпорації ототожнювали з діяльністю окремих осіб, а тому і майнова відповідальність покладалася на конкретну приватну особу, незважаючи на те, що вона діяла від імені та в інтересах корпорації.

Значно пізніше від корпорацій, у першу чергу завдяки розвитку християнства, у римському праві появилася категорія юридичних осіб, які нині називаються установами [5]. Якщо основною функцією корпорації було об'єднання осіб і майна (капіталу) для використання у спільних інтересах, то основною функцією установи було відокремлення майна від власника заради певної, суспільно корисної, публічної цілі.

Суть юридичної особи пояснювалася римським правом з позиції фікції. Римські юристи розуміли, що юридична особа — це ніби персона, але насправді такою не є. Вона лише прирівнюється до персони. Застосування юридичних припущень характерне для юридичної техніки римського періоду.

Таким чином, основним здобутком римських юристів у розробці категорії юридичної особи було створення самої ідеї наділення правосуб'єктністю об'єднань осіб, їх прирівнення до приватної персони. Ця ідея стала ефективним засобом юридичної техніки для введення в обіг майна, відокремленого від майна фізичних осіб, що складають корпорацію. Були вироблені поняття правоздатності, принцип незалежності від фізичних осіб, основні види юридичних осіб. Це повною мірою було достатнім для задоволення потреб римського суспільства.

Ознаки юридичної особи, сформульовані в Римі, тривалий час залишалися визначальними і вплинули на подальшу розробку категорії юридичної особи. Подальші дослідження цього явища здійснювалися з позицій зіставлення римського бачення юридичної особи з існуючими суспільними відносинами. А це неодмінно повинно було призвести до трансформацій цього поняття внаслідок залежності права від розвитку суспільних відносин. Разом із тим категорія юридичної особи не набула своєї логічної завершеності, оскільки не було сформовано деяких допоміжних конструкцій, які забезпечують функціонування юридичних осіб, зокрема не створено поняття органу юридичної особи і внаслідок цього не закріплено розмежування майнової відповідальності між представником і самою юридичною особою.

Внаслідок рецепції римського права, що відбувалася протягом XVI — XVIII століть, ідея визнання цивільної правосуб'єктності за певними організаціями була

сприйнята законодавством більшості країн феодальної Європи. Подальший розвиток категорії юридичної особи, обумовлений, у першу чергу, розвитком економічних відносин, привів до створення нових концепцій, які намагалися пояснити її суть.

Література

1. Дювернуа Н. Л. Из курса лекций по русскому гражданскому праву. Т. 1. Учение о лицах. — СПб., 1896. — С. 242-243.
2. Новицкий И. Б., Перетерский И. И. Римское частное право. — М., 1994. — С. 118.
3. Кравчук В. М. Корпоративне право: Наук. — практ. комент. законодавства та судової практики. — К.: Істина, 2005. — С. 24.
4. Гражданское и торговое право капиталистических стран / Под ред. В. П. Мозолта, М. И. Кулагина. — М., 1980. — С. 56.
5. Харитонов Є. О. Приватне право у Стародавньому Римі. — О., 1996. — С. 36-40.

УДК 340.15(37):340.122

І. Г. Бабич

ПРИНЦИПИ ПРИРОДНОГО ПРАВА У ЕВОЛЮЦІЇ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Форма та порядок втілення права певної історичної епохи не є справою історичної випадковості. Так зміст права формується виробничими відносинами, соціально-економічними умовами, часу та місця, політики, філософії.

Завдяки грецькій філософії римське право отримує логічну послідовність. Римське право на даному етапі має своєю основою не релігійні традиції, а раціоналістичний світогляд і вчення про природне право (*ius naturale*). [1]. Завдяки чому у римському праві послаблюється формалізм та переважне значення отримує пластичність.

Перший етап формування права пов'язаний із Стародавнім Римом. Саме в Римі складається ідея права. Римські юристи спираючись на грецьку філософію переводять ідею справедливості в плоскість правову.

Формується ідея права, під якою слід розуміти гарантована владою і законом справедливість.

В юридичній літературі вислів «джерело права» слід розуміти по-різному:

1. як джерело змісту правових норм
2. як форма виникнення правових норм
3. як джерело розуміння права

Остаточним джерелом змісту права є матеріальні умови життя суспільства [2].

У римському праві формами право творення були:

- 1) звичаєве право;
- 2) закон;
- 3) едикти магістратів;
- 4) діяльність юристів.